

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Kapsamında Göç Olgusunun Orta Asya Güvenliğindeki Rolü*

Burcu TEMÜR** Cihan BİLGİLİ***

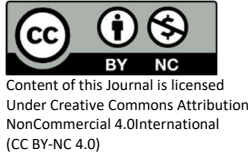
Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 19.08.2024
Makalenin Kabul Tarihi: 10.11.2024
DOI: 10.54970/turkuaz.1535722

ÖZET

Göç olgusu, küreselleşmenin etkisiyle geçmişe kıyasla artış göstermektedir. Bu artış, Orta Asya'nın temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir ve bölge ülkeleri için çeşitli anlamlar taşımaktadır. Orta Asya'daki devletlerin politik ve ekonomik kırılganlıkları ile coğrafi yapının geçirgenliği, göç olgusunu bölgenin güvenliğini olumsuz etkileyen faktörler arasına dahil etmektedir. Yasadışı göç, uluslararası düzeyde de etkili olup insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle sınır güvenliğinin yetersizliği ve ülkeler arası iş birliğinin zayıflığı, Orta Asya'daki göç trafiğini artıran faktörler arasında yer almaktadır. Bu durum, sadece bölgedeki aktörlerin değil, aynı zamanda uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin de önemli roller üstlenmelerini gerektirmektedir. Bu çalışmada Orta Asya'nın göç sorunu, Kopenhag Okulu temsilcilerinden Barry Buzan ve Ole Waever'in geliştirmiş oldukları Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT) çerçevesinde incelenmiştir. Bu teori çerçevesinde, aynı bölgede bulunan, coğrafi yakınlık içinde olan ülkelerin güvenlik sorunları bakımından birbirleriyle ilişki içinde oldukları savunulmaktadır. Çalışma, Türkçe, Rusça ve İngilizce literatürlerden derlenen verilerin analiziyle şekillenmiş ve medya haberleri ile uluslararası örgüt raporları da dâhil edilerek zenginleştirilmiştir. Bu araştırma, göç olgusunun Orta Asya'daki güvenlik dinamiklerini anlamak, BGKT'nin Orta Asya bölgesinde göç olgusu temelinde güvenlik kompleksi oluşturmak için elverişli olup olmadığını test etmek ve daha etkili güvenlik politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Göç olgusunun bölgenin güvenliği üzerindeki etkilerini daha derinlemesine anlamak, bölge ülkelerinin bu alandaki politika ve stratejilerini daha etkili bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Göç, BGKT, Güvenlik

Content of this Journal is licensed
Under Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

*Bu çalışmanın kısa özeti 11-14 Ekim 2023 tarihleri arasında Gazi Üniversitesi'nde düzenlenen 21. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "Göç Olgusunun Orta Asya Güvenliğindeki Rolü" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri kitapçığında basılmıştır. Ancak burada makale daha derinleştirilerek ve çeşitli revizyonlar yapılarak genişletilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, Hazar Üniversitesi, Doğa Bilimleri, Sanat ve Teknoloji Yüksek Öğrenim Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bakü-Azerbaycan, burcu.temur@khazar.org, ORCID: 0000-0002-9149-2236

*** Öğr. Gör. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara-Türkiye, bilgili.cihan@hbv.edu.tr, ORCID: 0009-0006-6517-3895

The Role of Migration in Central Asian Security within the Scope of Regional Security Complex Theory

ABSTRACT

Migration is on the rise compared to the past due to the impact of globalization. This increase has become one of the main dynamics of Central Asia and has various implications for the countries of the region. The political and economic fragility of the states in Central Asia and the porosity of the geographical structure contribute to migration among the factors that negatively affect the security of the region. Illegal migration is also effective at the international level and leads to problems such as human, drug and arms trafficking. In particular, inadequate border security and weak cooperation between countries are among the factors that increase migration flows in Central Asia. This situation requires not only regional actors but also international organizations and non-governmental organizations to play important roles. In this study, Central Asia's migration problem is analyzed within the framework of the Regional Security Complex Theory (RSCT) developed by Barry Buzan and Ole Waever, representatives of the Copenhagen School. Within this theoretical framework, it is argued that countries located within the same region and in geographical proximity are interconnected with regard to security issues. The study is shaped by the analysis of data compiled from Turkish, Russian and English literature and enriched by the inclusion of media reports and international organization reports. This research was conducted to understand the security dynamics of the migration phenomenon in Central Asia, to assess whether the RSCT is conducive to building a security complex in the Central Asian region based on the phenomenon of migration and to contribute to the development of more effective security policies. A deeper understanding of the impact of the migration phenomenon on the security of the region can help the countries in the region to more effectively implement their policies and strategies in this area.

Keywords: Central Asia, Migration, RSCT, Security

1. GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olup, küreselleşmenin etkisiyle giderek artan bir öneme sahiptir. İnsanlar, genellikle daha iyi yaşam koşulları, iş imkanları ve eğitim fırsatları arayışıyla göç ederler. Bu hareketlilik, göç eden bireylerin yanı sıra, göç alan ve veren toplumlar üzerinde de derin etkiler yaratır. Göç olgusunun birçok boyutu bulunmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri en belirgin olanlardır. Her ne kadar temel motivasyonlardan biri ekonomik sebepler olsa da doğurduğu sonuçların etki alanları oldukça iç içe geçmiş durumdadır. Göç, göç alan ülkede hem sosyal yapıyı hem kültürel alanı dönüştürmekte hem de toplumun düşünce ve davranışlarının evrilmesine sebebiyet vermektedir. Göç olgusu, sadece göç edenleri değil aynı zamanda yerel halkı da dönüştüren bir süreç olarak da nitelenebilir.

Oldukça eski ve dinamik bir kavram olan göç hususunda devletlerin izlediği politikalar değişen dünya düzeniyle beraber evrilmiştir. Modernite ile ortaya çıkan ulus devletler göç olgusuna farklı bir boyut kazandırmışlardır. Bunun yanı sıra dünyada meydana gelen çeşitli olaylarla birlikte göç olgusu da akademik çevrelerin ilgi odağında kalmaya devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan 15 bağımsız devlet göç hareketlerinde oldukça etkin bir rol üstlenmiştir. Ayrıca 11 Eylül saldırısı sonrası göçün güvenlik boyutu ön plana çıkmış ve göçün güvenleleştirilmesi hususunda devletler arasında birtakım iş birlikleri söz konusu olmuştur. Bu durum göç olgusunun sürekli olarak akademik çalışmaların odağında kalmasına yardımcı olmuştur.

Orta Asya, göç hareketlerinden güçlü şekilde etkilenen bir bölgedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bölge devletlerindeki göç hareketleri genellikle Rusya yönlü olmuştur.

Bölgedeki ülkelerin vatandaşları, tarihsel, kültürel ve siyasi nedenlerle Rusya'yı ana destinasyon olarak tercih etmekte veya Orta Asya toprakları içerisinde hareket etmektedirler. Özellikle Tacikistan ve Kırgızistan gibi ülkeler, ulusal ekonomilerini göçmen işçilerin gönderdikleri gelirlerle büyük ölçüde desteklemektedirler. Bu durum, ülkelerin iş fırsatları yaratmak yerine vatandaşlarını göç etmeye teşvik etmesine yol açmaktadır. Göçün her iki ülke ve insanları için bazı avantajları olmakla birlikte, temelde güvenlik açısından önemli riskler taşımaktadır. Özellikle göçün düzensiz olduğu, yasadışı unsurların etkili olduğu durumlarda güvenlik unsuru oldukça elzemdir.

Bu hususta, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT), göç-güvenlik ilişkisini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu teori, güvenlik kaygılarının ve tehditlerin coğrafi yakınlığa bağlı olarak daha yoğun hissedildiği ve bu nedenle bölgesel güvenlik komplekslerinin oluştuğunu ileri sürmektedir. Barry Buzan ve Ole Waever tarafından geliştirilen bu teori, özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik yapısını bölgesel bir perspektiften değerlendirmektedir. Teoriye göre, bir bölgedeki devletlerin güvenlik kaygıları birbirleriyle yakından bağlantılıdır ve bu durum, bölgesel güvenlik komplekslerini oluşturmaktadır.

Göçmen akışlarının yarattığı etnik, ekonomik ve sosyal gerilimler, bölge ülkelerinin güvenlik politikalarını ve uluslararası ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Her ne kadar akademik çevrelerce Orta Asya'nın BGK oluşturup oluşturamayacağı tartışmalı olsa da bu çalışma, Orta Asya bölgesinde göç hareketleri ve bu hareketlerin yarattığı dinamikler göz önüne alındığında oluşturduğu güvenlik sorunları dolayısıyla BGK oluşturabilme kapasitesinin olduğunu savunmaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmada BGKT, göç ve güvenlik arasındaki ilişkiyi daha derinlemesine anlamak için Orta Asya özelinde temel bir çerçeve sağlamaktadır. Ayrıca Orta Asya bölgesinin bir güvenlik kompleksi yaratmak için elverişli olduğu hipotezi ispatlanmaya çalışılacaktır. Her ne kadar bölge ülkelerinin kendi arasında da çeşitli sorunları olduğu gözlemlense de bu sorunların güvenlik kompleksinin oluşturulmasında engel teşkil edecek kadar elzem olmadığı savunulmaktadır. Bölgenin güvenlik kompleksi olmasını gerektirecek hususlar göç olgusu temelinde değerlendirilmeye çalışılmış ve sonuçta BGK'nin, Orta Asya için mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE: BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ TEORİSİ

2.1. Güvenlik Tanımı

Uluslararası ilişkilerde oldukça önemli bir kavram olan ve akademik çevrelerce ortak bir tanımının yapılamadığı güvenlik kavramı, Soğuk Savaş ile dönüşüme uğramıştır. Devletler için oldukça önem arz eden güvenlik kavramının söz konusu olabilmesi için herhangi bir risk kavramı veya tehdidin olması ve buna ek olarak neyin ve kimin güvenliği sorularına yanıt bulmak gerekmektedir. Soğuk Savaş döneminde, devletin merkezde olduğu, askeri güç odaklı bir teori olan realizm güvenlik yaklaşımı etkin bir şekilde kullanılmıştır (Bakan ve Şahin, 2018, s. 136). Güvenlik yaklaşımının Soğuk Savaş'ın bitimine son on yıl kala devletlerin askeri meseleler karşısında güçlerini arttırmaları ve kuvvet kullanmalarının ötesine geçecek şekilde tanımlanmasının halihazırda var olan güvenlik yaklaşımlarının sorgulanmasına ve ilerleme göstermesine sebep olduğu söylenebilir (Baran ve Macar, 2017, s.253). Kısacası Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktür ile güvenlik yaklaşımlarında da değişiklikler söz konusu olmuştur.

Wolfers'in ifadesiyle nesnel anlamda güvenlik, edinilmiş değerlere tehdidin yokluğu, öznel anlamda ise bu tür değerlere saldıracak korkunun yokluğudur (1952, s. 485). Baldwin ise genel anlamda güvenlik tanımlamasında birtakım özelliklere dikkat çekmektedir. Bu hususta kimin için güvenlik, hangi değerler için güvenlik, ne kadar güvenlik, hangi tehditlere karşı güvenlik, hangi

anlamda güvenlik, ne pahasına güvenlik ve hangi zaman diliminde güvenlik sorularını sorarak güvenlik konseptini spesifikleştirmeye çalışmıştır. Fakat güvenlik kavramı her kullanıldığında bütün bu konseptlerin hepsinin detaylı bir şekilde ele alınmasının gerekli olmadığını altını çizmektedir (1997, s. 13-17). Güvenliğe yönelik diğer bir tanım da Ullman tarafından yapılmıştır. Buna göre ulusal güvenliğe yönelik tehdit, bir devletin sakinlerinin yaşam kalitesini ciddi bir şekilde ve nispeten kısa süre içinde bozacak şekilde tehdit eden eylem ve olaylar dizisi veya bir devletin hükümetinin veya özel, devlet dışı aktörlerinin kullanabileceği politika seçeneği aralığını önemli ölçüde daraltma tehditidir (1983, s. 133). Denilebilir ki, güvenlik kavramını etkileyen birçok faktörün olması, güvenlik yaklaşımını geniş bir perspektiften ele almayı gerektirmektedir.

2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Kopenhag Okulu'nun literatüre kazandırmış olduğu güvenlikle ilgili üç yaklaşım bulunmaktadır. Güvenikleştirme yaklaşımı, güvenliğin sektörel analizi yaklaşımı ve son olarak da bölgesel güvenlik kompleksi teorisi. 1983 yılında Barry Buzan ve Ole Waever tarafından geliştirilen Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Kopenhag Okulu'na ait güvenlik yaklaşımları arasında yerini almış ve teorileştirilmiştir (Kaya, 2019, s. 55). Güvenlik açısından bölge, birbirleriyle coğrafi yakınlığa sahip bir dizi devlet arasında olan güvenlik ilişkilerinin ayrı ve önemli bir alt sistemi anlamına gelmektedir (Buzan, 2016, s. 158). Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik yapısını bölgesel perspektiften değerlendiren Buzan ve Waever'in geliştirdiği BGKT' nin ana fikri; birçok tehdit kısa mesafede uzun mesafeden ziyade daha çok yayılmaktadır. Karşılıklı güvenlik bağımlılığı bölgesel temelli güvenlik kompleksleri örneği oluşturmaktadır (Buzan ve Waever, 2003, s. 4). Güvenlik kompleksi, birincil güvenlik kaygıları yakından birbirine bağlı olan ve ulusal güvenliklerinin gerçekçi olarak birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği bir grup devlet olarak tanımlanmaktadır. (Buzan, 1983, s. 106). Fakat güvenlik kompleksi tanımı, devlet merkezli ve askeri-politik odağın dışına çıkarmak ve farklı aktörlerin ve güvenliğin çeşitli sektörlerinin olasılığı için temel anlayışı yeniden ifade etmek amacıyla yeniden yapılmıştır (Buzan ve Waever, 2003, s. 44). Bir kompleksi tanımlayan temel faktör genellikle iki veya daha fazla devlet arasında karşılıklı olarak hissedilen yüksek seviyede korku veya tehdittir. Bu devletler eğer süper güç değillerse, birbirlerine yakın komşu devletler olacaklardır (Buzan, 2016, s. 162). Ayrıca, bir bölgeyi BGK bağlamında tanımlayabilmek için temel şart, bölgeyi paylaşan devletlerin herhangi bir problemi güvenikleştirme hususunda ortak bir irade göstermeleridir (Akkaya, 2020, s. 174). Başka bir deyişle devletlerin öz güvenliklerinin, bulunduğu bölgedeki diğer devletlerle bir şekilde ilişkili olması ve aynı zamanda algılanan tehdidin ya da korkunun bertaraf edilmesi hususunda ortak hareket etme niyetinde olmaları dolayısıyla güvenlik kompleksi yaratılmaktadır.

Bölgesel bir güvenlik kompleksinin meydana gelmesinde ya da bölgedeki ülkelerin bir güvenlik sistemi oluşturmasında etkili olan faktörler Buzan tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ülkelerin coğrafi konumlarının birbirine yakınlığı
- Bölgedeki devletlerin güvenliklerinin birbirleri ile bağlantılı olması
- Bölgedeki devletlerin jeostratejik çıkarlarının birbirleri ile örtüşmesi ve bundan dolayı karşılıklı güç ilişkileri veya rekabetin varlığı,
- Bölgedeki ülkelerin arasında komşuluk, savunma, destek, şüphe ya da korku içeren güçlü etkileşimlerin varlığı (Üste ve Aydın, 2022, s. 264).

Anarşik yapı ve onun güç dengesinin sonucu arasındaki etkileşim ve coğrafik yakınlıktan kaynaklanan baskı neticesinde BGKT ortaya çıkmıştır. Fiziksel yakınlık, komşular arasındaki güvenlik etkileşimini, farklı bölgelerde yerleşen devletler arasında olması gerekenden daha fazla ortaya çıkarmaya eğilimlidir. Güvenlik etkileşimi hususunda coğrafi yakınlığın etkisinin en güçlü

ve en açık olduğu sektörler askeri, politik, toplumsal ve çevresel konulardır (Buzan ve Waever, 2003, s. 45). BGK olarak nitelendirebilmek için bir grup devletin veya diğer birimlerin birbirleriyle bağlı bir küme olarak inşa edecek ya da onları çevresindeki güvenlik bölgelerinden ayıracak derecede karşılıklı güvenlik bağımlılığına sahip olmaları gerekmektedir (Buzan ve Waever, 2003, s. 47-48). Anarşik sistem içinde BGK'nin temel yapısı ve karakteri iki çeşit ilişki ile açıklanabilir: güç ilişkisi ve dost-düşman motifidir (Buzan ve Waever, 2003, s. 49). Devletler arasında ister dostluk veya iş birliği ister düşmanlık veya rekabet ilişkileri geçerli olsun, önemli olan BGK'yi oluşturan aktörlerin güvenlik etkileşimlerinin herhangi bir şekilde birbirleri ile ilişkili olmasıdır (Kaya, 2019, s. 59). Başka bir deyişle, BGK ile bölgede ortak tehdide karşı devletlerin bir araya gelmesi mümkün olacaktır.

BGKT'de dört analiz düzeyinden bahsedilmektedir. Teori ile dört analiz düzeyinde neye bakılacağı ve bunların birbirleri ile nasıl ilişkilendirileceği belirtilir. Bunlar:

- Bölge devletlerinin iç kaynaklı korku ve tehditleri
- Devletlerarası ilişkileri
- Bölgenin komşu bölge ile etkileşimi
- Küresel güçlerin bölgedeki rolüne bakılmalıdır (Buzan ve Waever, 2003, s. 51).

Daha önce de değinildiği gibi Buzan ve Waever'in geliştirmiş olduğu BGK'ye göre dünya çeşitli bölgesel komplekslere ayrılmıştır. Bunlardan biri de Avrupa'dır. Avrupa, biri Avrupa Birliği'ni, diğeri ise Rusya'yı merkeze alan iki merkezi BGK içermektedir (Buzan ve Waever, 2003, s. 437). Rusya'ya ait alt komplekslerden birisi Orta Asya'dır. Alt kompleksler temel olarak BGK'leri ile aynı tanımlamaya sahiptirler, fakat arasındaki fark bir alt kompleks daha büyük bir BGK'ye sıkı bir şekilde gömülüdür (Buzan ve Waever, 2003, s. 51). Eski Sovyetler Birliği topraklarındaki çoğu devletler için güvenlik kaygısı temelde alt komplekslerdeki diğer devletlere ve Rusya'ya bağlıdır (Buzan ve Waever, 2003, s. 397).

Orta Asya coğrafyası bir takım güvenlik sorunlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu sorunların genel çerçevesi ele alındığında, muhatap yalnızca tek bir ülke olmamakta, meydana gelen herhangi bir sorun tüm coğrafyayı hatta dünyayı etkileme potansiyeline sahip olabilmektedir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Orta Asya'nın bağımsız bir BGK oluşturup oluşturmadığı akademik çevrelerce tartışılmaktadır (Kaya, 2019, s. 62). Orta Asya ülkeleri literatürde genel kabul gören tanımıyla ve Buzan ve Waever'ın da kabul ettiği şekliyle Sovyet Orta Asya'sını oluşturan devletler Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'dır. Bu devletlere genel anlamda bakıldığında ortak bir tarih, din, dil¹ gibi birtakım özellikler bakımından ortak paydada buluşmaktadırlar. Orta Asya, iç dinamikleri henüz oluşmaya devam eden ve Rusya'nın müdahalesinin güçlü olduğu zayıf bir alt kompleks olarak sınıflandırılmaktadır (Buzan ve Waever, 2003, s. 423). Orta Asya'nın güvenlik dinamiğini Kazakistan ile Özbekistan'ın karşılıklı rekabetleri, Özbekistan ve ona nazaran daha zayıf olan Tacikistan arasında mevcut olan düşmanlıklar ve Orta Asya'daki bütün devletlerin bölgede bulunan doğal kaynakların paylaşımı hususunda aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Bu devletler arasında mevcut olan rekabet ve yeniden bir vesayet altına girme endişesi bölgesel iş birliğinin sağlanması hususunda devletleri daha çekinceli hale getirmektedir (Birdişli, 2017, s. 127). Fakat Kaya'nın ifadesiyle Orta Asya'nın dinamikleri dikkate alındığında ayrı ve bağımsız bir BGK oluşturduğu söylenebilir (2019, s. 65).

¹ Bölgede Tacikistan dil ve soy bakımından diğer bölge ülkelerine göre farklıdır.

Genel olarak bakıldığında Orta Asya, stabil olmayan ve oldukça kırılğan devlet yapılarına haiz devletlerden oluşmaktadır. Bu sebepten ötürü ülkelerin kendi iç problemleri ve bu problemleri tetikleyen birtakım olguların var olması, bu iç problemlerin sınır aşan taraflarının da mevcut olması bölgedeki devletlerin bireysel problemi olmaktan çıkmakta, bölgesel hatta uluslararası problemler yaratmaktadır. Bölgede mevcut olan göç olgusu, bölgenin güvenliği açısından birtakım problemlere sebep olmaktadır. Bu bağlamda, Orta Asya'nın güvenlik sorunlarını çözmek için bölgesel iş birliği ve ortak politikalar geliştirilmesi önemlidir.

3. ORTA ASYA'DA GÖÇ VE ETKİLERİ

Orta Asya tarih boyunca farklı medeniyetlerin kavşağında bulunmuş ve onlara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Orta Asya'daki göç olgusunun, küresel ve bölgesel dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduğu hem bu bölgedeki toplumlar hem de uluslararası ilişkiler açısından önemlidir. Küreselleşme ile Orta Asya ülkeleri için göç olgusu farklı bir boyut kazanmıştır. Göç ve küreselleşme ilişkisi ise oldukça karmaşık ve çok yönlüdür. İşte bu karmaşık ilişkiyi açıklamak ve anlamak için bazı noktalara değinmek gereklidir.

Orta Asya ülkeleri Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dan oluşmaktadır. Bu ülkelerde farklı dönemlerde hem kendi içlerinde hem de bölge dışına göç hareketleri gerçekleşmiştir. İlk olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) rejiminin yerleşmesi ile bölgeye yoğun bir Rus nüfusu göç ettirilmeye başlanmıştır. Yerli halkın elindeki olanakların alınması ve Ruslara daha fazla imkân sağlanması ile bölgede büyük bir nüfus problemi baş göstermiştir (Yüce, 2006, s. 7). Bu hususta Kazakistan örnek olarak ele alınabilir. Kazaklar 1916 isyanında, 1920 yılındaki iç savaşta ve daha sonra gelen kolektifleştirme politikası ile büyük bir nüfus kaybı yaşayınca Kazakistan'daki Rus varlığı daha da güçlendi. 19. yüzyıldaki göçlere ilave olarak "yeni Rus (ve Ukraynalı) göçleri, İkinci Dünya Savaşı'ndaki zorunlu göçler (Almanlar, Ahıskalılar, Koreliler vd.) ve özellikle 1954'te başlayan 'Bakır Topraklar' planı sonucundaki artan göçlerle Kazakistan'da Kazak nüfusu Rusların gerisine düşmüştü." (Gürbüz, 2006, s. 34). Bu durum, Kazakistan'ın demografik yapısında kalıcı değişikliklere neden olmuş ve etnik dengeleri derinden etkilemiştir.

SSCB'nin yıkılması ve nüfus kontrolündeki gevşeme de önemli göç dalgalanmalarına yol açan bir süreci başlatmıştır. Orta Asya'dan gelen göçmenler daha iyi iş fırsatları, ekonomik kalkınma ve sosyal değişim arayışlarıyla genellikle Rusya ve diğer ülkelere yönelmişlerdir. Rusya'ya yapılan göç özellikle 1990'larda yoğunlaşmıştır. Abashin, Orta Asya'dan yapılan bu göçlerde Rusların (Tatarlar, Çeçenler ve İnguşlar) Rusya'ya, Ukraynalıların (ve Kırım Tatarları) Ukrayna'ya, Almanların Almanya'ya, Yahudilerin de (hatta Buharalı Yahudiler) İsrail'e gittiğini vurgulamaktadır. Hatta bu göç dalgası SSCB yıkılmadan önce başlamış ve 1994 yılında zirveye ulaşmıştır. Fakat Abashin bu göçlerin etnik özellikler taşıdığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra nitelikli insanların Rusya'ya yaptıkları göç geri dönme amacı taşıymıyordu ve bu göçle giden bu nüfus Rus nüfusu içinde asimile edilmiştir (Abashin, 2014, s. 9-10).

Lakin göçler yalnızca etnik sebeplerle söz konusu olmamaktadır. Abazov bu hususta göçlerin sadece etnik değil birçok sebep ile olabileceğini vurgulayarak öncelikle göçlerin kalıcı mı yoksa geçici mi olup olmadıklarını sorgulamaktadır. Orta Asya ülkelerinde gidenlerin yanında gelenlerin de hesaba katılması ile daha geniş ölçekte bir nüfus hareketi olduğunu varsaymaktadır. Örneğin Kırgızistan'da 1989-94 yılları arasında 339.600 kişi göç etmiş ve nüfusun %7.5'ine denk olan bu oran gelen yeni göçler ile dengelenmiştir (1999, s. 237-238). Öncelikle şu hususu vurgulamak konunun anlaşılması için önem arz etmektedir. Nüfusunun önemli bir bölümü diğer ülkelerde bulunan Orta Asya ülkelerinin oluşturmuş olduğu Rusya göç koridoru, dünyadaki önemli koridorlardan biri olarak öne çıkmaktadır (IOM, 2022, s. 27). 2024 yılının ilk çeyreğinde

Kazakistan'dan göçenlerin 62,7%'si Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerini tercih etmiştir. Bunun 59,2%'si Rusya'ya göç etmiştir (IOM, 2024a, s. 7). 2024'ün birinci çeyreğinde Özbekistan'dan göçenlerin toplam sayısı 2586'dır. İlk tercih Kazakistan olmakla birlikte göçmenlerin 13,8%'si Rusya'yı tercih etmiştir (IOM, 2024b, s. 7). 2022 yılında 6527 Kırgız vatandaşı başka ülkelere göç etmiştir. Rusya'ya göç edenlerin sayısı 4573 kişi yani toplam göçmen sayısının 70.1%'sine tekabül etmektedir (IOM, 2024c, s. 20). Son olarak Tacikistan'dan göçenlerin sayısı 2024'ün birinci yarısında 392.805 kişidir. Bunun 386.987'si Rusya'yı tercih etmiştir (IOM, 2024d, s. 8). Görüldüğü gibi Orta Asya ülkelerinin göçmenleri genel anlamda ilk tercih olarak Rusya'ya yönelmektedir. Bunun yanı sıra bölge devletlerinin göçleri desteklemesinden ziyade bazı sebeplerden ötürü kontrol altına almaya çalıştığı da görülmektedir. Örneğin Kırgızlar sadece tarım ve hayvancılık ile uğraşırken diğer sektörlerde çok sayıda göçmen nüfus istihdam edilmiştir. SSCB'nin yıkılmasından sonra bu göçmenlerin ayrılması fabrikalarda üretimin durmasına neden olduğu için devlet politika değişikliği ile bu nitelikli göçmen nüfusu ülkede tutmak istedi (Yüce, 2006, s. 9-10). Bu bağlamda, göç politikaları hem ekonomik dengeyi sağlama hem de iç iş gücünü koruma amacıyla şekillendirilmiştir.

Bölgedeki hem sosyo-ekonomik hem de güvenlik problemleri ile göç hareketliliği giderek artmıştır. Orta Asya ülkelerinin ekonomileri giderek kalkınmaya başlasa da Kazakistan hariç diğer ülkeler Rusya'ya göçmen göndermeye devam etmektedir (Asker, 2021, s. 63-64). Günümüzde ise Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi sebebiyle göç rotasında bir değişiklik meydana gelmiştir. Rusya'nın geniş çaplı askere alma politikası Rusların Orta Asya'ya göç etmesine sebebiyet vermiştir. Birleşmiş Milletlere göre, 2022 yılının Eylül ayındaki seferberlik duyurusunun ardından birkaç gün içinde 200.000 Rus erkek Kazakistan'a göçmüştür (IOM, 2024e, s. 76). Aralık 2022'deki Kazak Göç Servisi'nin açıklamasına göre ise seferberliğin hemen ardından yaklaşık bir milyon olmak üzere, 2022 yılında toplam 2,9 milyon Rus sınırı geçmiştir (Sahadeo, 2024, s. 7). Bu durum, göç hareketlerinin sadece ekonomik nedenlerle değil, aynı zamanda politik ve güvenlik endişeleriyle de şekillendiğini göstermektedir.

Orta Asya'daki göç hareketleri hem göçmenleri hem de yerel halkı yakından ilgilendirmektedir. Göç hareketleri birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Göçmenlerin sosyal ve kültürel entegrasyonu, ekonomik boyut, iç güvenlik ve radikal gruplar bağlamında bölgeyi etkileyip dönüştürdüğü görülmektedir. Göçler her ne şekilde meydana gelirse gelsin bölgede güvenliği etkileme potansiyeline sahiptir.

3.1. Sosyal ve Kültürel Entegrasyon Boyutu

Sovyet döneminde sanayileşme ve tarımda ilerleme şüphesiz önemli sosyal değişimleri de beraberinde getirdi. Bu durum Orta Asya toplumlarının sıkı derecede devlet kontrolünü de barındırıyordu. Buna rağmen bu halklar geleneksel yaşam tarzlarını bir noktaya kadar koruyabilmişlerdir. Gelenekçi yapı Sovyet sosyal dönüşümüne karşı durmuştur (Abazov, 1999, s. 241). Fakat Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya halklarının yeniden şekillenen kimlik ve entegrasyon süreçleri, göç hareketleriyle daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu bağlamda, Orta Asya'dan göç edenlerin yeni toplumsal düzene uyum sağlama çabaları ve karşılaştıkları entegrasyon sorunları birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir.

SSCB'nin yıkılması ile sosyal politikadaki gerilemenin asıl nedeni ekonomideki yetersizlikti. Asker'e göre sosyalizmin ardından liberal ekonominin benimsenmesi kolay olmamıştır. Dolayısıyla bu dönemde Orta Asya devletlerinin sosyal haklar konusundaki tavırları sadece hukuki güvence sağlanmasına yönelikti. Maddi güvenceden yoksun olan bu yeni düzende günlük hayatı yakından etkileyen birçok sosyal problemin de ortaya çıkması olağan hale gelmişti (2021, s. 67-68). Bu durum, sosyal devlet anlayışının zayıflaması ve ekonomik istikrarsızlığın bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur.

Günümüzde ise ekonomideki küreselleşme ve artan nüfus hareketliliği şehirlerde yeni bir gerçekliği ortaya çıkarmıştır. Rubl'ın ifadesiyle şehirlerin etnik, dini, sınıfsal veya başka sebeplerle bölünmüş birimlerden oluşma eğilimi de artmaktadır. Bu bağlamda, kentlerin yönetiminde göçmenleri de kapsayıcı ve sosyo-kültürel çeşitliliğe uygun homojen ortamların oluşturulması önem arz etmektedir. Fakat göçmenlerin bir araya gelmesi bölgeden bölgeye büyük farklılıklar göstermekte, yerel tarih, gelenek, görenekler ve hükümet politikaları onların bir araya gelmelerindeki en etkili unsurlar olarak öne çıkmaktadır (2012, s. 36). Kültürler arasındaki bariz farklılıklar göç alan ülkelerde çatışma durumları yaratmakta ve göçmenlerin yerel halk ile sosyal ve kültürel uyum ve entegrasyon sorunlarını gündeme getirmektedir. İlimbetova bu sorunların Rusya'da ciddi boyutlarda olduğunu vurgulamaktadır (2021, 144). Dolayısıyla, göçmenlerin entegrasyonu, toplumun genel huzurunu sağlamak adına daha kapsayıcı politikaların hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Göçmenlerin gittikleri ülkelerde sadece ekonomik katkılar sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve kültürel dinamiklerde de önemli değişimlere yol açtığı bilinmektedir. Özellikle dil bariyerleri, kültürel uyumsuzluklar ve toplumsal kabul süreçleri, göçmenlerin karşılaştıkları başlıca zorluklar arasında yer almaktadır. Doğal olarak araştırmacılar da göçün avantajları ve dezavantajları konusunu çeşitli yönlerden tartışmışlardır. Göçmenler için en belirgin olarak ortaya çıkan avantajları daha iyi şartlarda iş, eğitim, kazanç, güvenlik olarak sıralanabilir. Fakat Sergievskaya'nın ifadesiyle göçmenlerin göç kontrollerine tâbi olması, iş sıkıntısı, dil problemi ve yerel halk ile yaşanabilecek sorunlar onlar açısından dezavantaj olarak görülmektedir (2021, s. 7). Diğer taraftan hem göç alan ülkelerin hem de göç veren ülkelerin çeşitli avantaj ve dezavantajlara sahip olduğu görülmektedir. Bu hususta Sergievskaya, göç alan ülke açısından nüfusun gençleşmesi, ucuz iş gücü ve nitelikli uzmanların sağlanması gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkarken toplumda oluşabilecek gergin atmosfer, yerel halkın ekonomik kazanç kaybı yaşaması, sosyal güvenlik üzerinde artan baskı ve işgücü piyasasındaki çekişme gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Buna ilaveten göç veren ülke ise işsizlik baskısının azalması, yoğun nüfuslu bölgelerdeki insan sayısının azalması ve ekonomik krizlerde sosyal sorunlara olumlu etki açılarından avantaj sağlarken beyin göçü, çalışan nüfus kaybı ve nüfusta yaşlanma gerçekleri ile karşı karşıya kalmaktadır (2021, s. 7). Anlaşılacağı üzere, ülkelerin göç politikalarını belirlerken hem avantajları hem de dezavantajları dikkate almaları, uzun vadeli dengelerin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir.

Orta Asya'daki genel durumun en önemli bileşenlerinden biri olan işçi göçü, Sovyet sonrası alanda son otuz yılda gelişen siyasi ve insani durumla yakından ilişkilidir. Aslında SSCB'nin yıkılmasından sonra kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelir düzeyi farkı henüz belirgin değildi. Abazov yoksulluk seviyesinin, insanları kırsal alanlardan ayrılmaya zorlayacak kritik seviyede olmadığını, sosyal ve kültürel altyapı farkının göçü teşvik edecek kadar yüksek olmadığını vurgulamaktadır (1999, s. 248). Abashin ise SSCB sonrası yaşam standartlarındaki düşüş, beklentilerin azalması, işsizlik ve siyasi felaketlerin göçlerin ana kaynağı olduğunu belirtmektedir (2014, s. 14). Doğal olarak yeni bir zeminde ele alınan göç olgusu Orta Asya ülkelerinin ekonomik ve politik entegrasyonuna ve Rusya, Kazakistan, Belarus, Ermenistan ve Kırgızistan'ı içeren Avrasya Ekonomik Birliği'nin (EAEU) oluşumuna katkıda bulunmuştur. EAEU'ya katılmayan ülkeler (Özbekistan ve Tacikistan) için de genel olarak göç süreçleri benzer nitelikler taşımaktadır (Yugay, 2022, s. 206). Bu bakımdan bölgenin demografik, ekonomik ve sosyal yapısını şekillendiren etkenlerden biri olan göçün Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilere ve bölgesel istikrara nasıl etki ettiği de bir diğer önemli husustur.

Bölgedeki dikkat çeken en büyük unsurlardan birisi sınırların geçirgen ve sınır kontrollerinin düşük seviyede olmasıdır. Mohapatra'ya göre geçirgen sınırlara sahip bölgelerde sınırları geçmeye çalışan insanları kontrol etmek kolay değildir (2013, s. 145). Örneğin Golunov yasadışı

göçü bir sınır güvenlik tehdidi olarak nitelendiren Rusya'da birçok göçmenin yasadışı olarak bulunduğunu belirterek, Orta Asya ülkelerinin sınırlarındaki kontrolün zayıf olmasının Rusya'da etnik göç kaynaklı sorunların temeli olarak görüldüğünü vurgulamaktadır (2007, s. 1). Çünkü göç hareketlerinin denetlenmesi, sınırların sıkı kontrol edilmesiyle yakından ilişkilidir.

Görüldüğü üzere Orta Asya ülkeleri arasındaki temel güvenlik sorunlarından biri belirsiz sınırlardır. Sınır düzenlemelerinin eksikliği nedeniyle aynı sınırları paylaşan ülkeler arasında her türlü çatışma olasılığı artmaktadır. Tacikistan ve Kırgızistan arasındaki Batken çatışması bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Kırgızların iş için memleketlerini terk ettiği gerçeği nedeniyle Taciklerin özellikle Batken'in önemli bir bölgesi olan bu Kırgız topraklarını yasa dışı olarak kullandıkları bilinmektedir (Fryer vd, 2014, s. 177). Taciklerin Kırgızistan'dan yasa dışı olarak gayrimenkul ve arazi satın almaları konu ile ilgili endişeleri ortaya koymaktadır (Fryer vd, 2014, s. 191). Özellikle sınırların net olmaması ve bunun sonucu kontrollerin sıkı olmaması dolayısıyla meydana gelen anlaşmazlıklar iki ülke arasında gerginliklere ve zaman zaman şiddet olaylarına yol açmıştır. Bu tür anlaşmazlıklar etnik ve ekonomik faktörlerle birleşerek daha da karmaşık hale gelebilmektedir. Dolayısıyla Orta Asya'daki göç olgusunun bölgenin demografik, ekonomik ve sosyal dinamiklerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıktığı görülmektedir.

3.2. Göçün Etnik Boyutu

Göç olgusu, sosyal yapıya bağlı olarak nüfus yapısı, eğitim ve sosyal doku üzerinden incelenebilir. Bunun yanı sıra ailevi nedenlerle de yaşanan göçler mevcuttur ve bu göçler ekonomik, siyasal ve kültürel sebeplere bağlı olarak yapılabilmektedir (Küçükkuş, 2021, s. 287). Göç alan ülkelerdeki etnik çatışmaların bir kısmı, iş ve eğitim amaçlı bölgeye gelenlerin yanı sıra bir takım sosyal toplumsal olaylar dolayısıyla ana yurtlarından ayrılmak zorunda kalan göçmenler ile yerel halklar arasında yaşanan ilişkilere dayanmaktadır. Başka bir deyişle göç yerel halkın milliyetçilik duygusunun artmasına sebep olabilmektedir. Bölükbaşı'nın ifadesiyle göç edilen ülkelerde milliyetçiliğin yükselmesi göç olgusunun en tabii sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Göç alan toplumlarda, çoğunluğun veya ulusu meydana getiren etnik grubun bir reaksiyonu olarak milliyetçilik olgusu gözlemlenmektedir (2023, s. 51).

Orta Asya devletleri, bağımsızlıkları akabinde ulusal kimliklerini inşa etme gayesi içine girmişlerdir. Bu hususta Kamalova'nın da belirttiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ideolojik boşluğu milli bir ideoloji oluşturarak aşmaya çalışmışlardır (2022, s. 26). Bu amaçla çeşitli politikalara yönelen bölge devletleri genel anlamda geçmişi temel alarak bu inşayı gerçekleştirme eğiliminde olmuşlardır. Kamalova'nın ifadesiyle, Özbekistan lideri İslam Kerimov, ülkesini meşruiyetini tarihe dayandıran milli bir ideolojiyle şekillendirme yoluna gitmiştir (2022, s. 26). Tacikistan ise ırk ve dil temelinde bir kimlik inşa etmeyi tercih etmiştir (Rigiderakhshan, 2022, s. 258). Türkmenistan da tarih yazıcılığını esas alarak bir kimlik oluşturmaya çalışmıştır (Akıncı, 2023, s. 207). Bu noktada Kazakistan ve Kırgızistan'ın bağımsızlıklarının ilk yıllarında izledikleri politikalar dolayısıyla bölge devletlerinden ayrıldığı görülmektedir. Kesici'nin ifadesiyle, Kazakistan hükümeti, farklı etnik grupların varlığı nedeniyle etnik temelli milliyetçilik politikası uygulayamamıştır (2011, s. 31). Her ne kadar Kazakistan, Kırgızistan gibi devletler ilk etapta bünyelerinde bulunan farklı etnik kökenden halkı da düşünerek politika üretmeye ya da başka bir deyişle ulus inşa süreçlerini vatandaşlık temelli politikalara dayandırmaya çalıştılsa da süreç bir süre sonra etnik değerlerin ön plana çıktığı bir duruma evrilmiştir. Kısacası Orta Asya devletleri ulus inşalarını milli ve etnik değerler üzerinde temellendirmişler ve bağımsızlıklarından günümüze etnik milliyetçilik değerlerinde artışın gözlemlenmesine sebep olmuşlardır.

Bölge ülkelerinin vatandaşlarının milliyetçilik duygularını motive eden faktörlerden biri de son yıllarda göçmenlerin sayısındaki artıştır. Bölge ülkelerinde gerilimlere ve çatışmalara sebep olan

göçmen problemi, bölge halkı arasında huzursuzluğa sebep olmaktadır. Bölge ülkelerinin toplulukları sık sık kendi topraklarında bulunan farklı etnik gruplarla problemler yaşamaktadırlar. Bu hususa örnek olarak Rus-Ukrayna savaşının Orta Asya topraklarında yaşayan toplumlara olumsuz etkilerinden biri, savaş dolayısıyla topraklarından göç etmek zorunda kalan nüfustur. Sahadeo'nun hazırladığı rapora göre Orta Asya ülkelerinden özellikle Kazakistan ve Kırgızistan önemli sayıda mülteci topluluklara ev sahipliği yapmaktadır (2024, s. 2). Savaş nedeniyle Kırgızistan'da artan Rus nüfusu, Kırgızları huzursuz etmektedir. Artan gerilimlerin temel sebeplerinden biri ekonomik rekabet ve eşitsizlik algısıdır. Kimliğin siyasallaşması ve milliyetçi duyguların artması, gerilimleri şiddetlendirmektedir. Kırgız milliyetçileri, artan Rus varlığını egemenliklerine ve kültürel bütünlüklerine yönelik bir tehdit olarak algılamakta, etnik Ruslar da marjinalleşme ve ayrımcılığı hissetmektedirler (EU Reporter Correspondent, 2024).

Bir diğer önemli husus, işçi göçü nedeniyle bölgede artan yabancı sayısıdır. Çin'in 2013 yılında ilan ettiği "Bir Kuşak Bir Yol" projesi, Orta Asya ülkeleri ekonomisi için önemli bir projedir. Ancak, Çin'in etkisinin artması, yerel halk arasında huzursuzluklara neden olmaktadır. Garibov'un ifadesiyle, Çinli işçi göçmenlere karşı olumsuz algı, bölgedeki Çin yatırımlarının artmasıyla hızlı bir şekilde artmıştır (2018, s. 143). Bunun yanı sıra ikili ilişkilerde de artan Çin baskısı bölge halkını tedirgin etmektedir. Kazakistan-Çin ve Tacikistan-Çin ilişkilerinde ortaya çıkan arazi mülkiyeti ve arazi kiralama meselesi buna örnek olarak gösterilebilir. 2016 yılında Kazak Toprak Kanunu'nun değişmesi ile yabancı kuruluşlar Kazakistan'da toprak kiralayabilme hakkına sahip olmuşlardır (Dunay, t.y., s. 40). Bu durum da Kazakistan'da yerel halkın tepkisini çekmiş ve mevzuatın değişmesine karşı öfkelerini dile getirmişlerdir (Pantucci, 2016). Bunların yanı sıra, Kırgızistan hükümeti 2024 yılında yabancı işçi göçmeni kotasını 50% arttırmış, 25 bine çıkarmıştır. Nisan ayı itibariyle 16.814 iş için başvuru yapılmıştır. Bunların 47%'si Bangladeş'ten ve 24%'si Pakistan'dan son olarak 16%'si Çin'den gelmektedir. (Aybashov, 2024). Bölgedeki yerel halkın, yabancı iş gücüne tepkisi artmakta ve bu durum da etnik milliyetçiliğin yükselmesine sebebiyet vermektedir.

Bölgedeki etnik milliyetçiliği arttıran diğer bir faktör eğitim için gelen nüfustur. Eğitim için bölgeye gelenler de birtakım sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Bu hususta Kırgızistan örnek verilebilir. Azattyk'ın haberine göre şu anda Kırgızistan yüksek öğretim kurumlarında yaklaşık 59.000 öğrenci vardır. Bunların 28.000'i tıp fakültelerinde eğitim görmektedir. Pakistan'dan 12.000'den fazla ve Hindistan'dan 14.000'den fazla öğrenci bulunmaktadır (Azattyk, 2024). 17-18 Mayıs 2024 gecesi Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yabancı uyrukluların kaldığı yurtlara geniş çaplı saldırılar düzenlenmiştir. Sonuç olarak, başta Pakistan, Hindistan, Bangladeş ve Mısır vatandaşları olmak üzere 40'tan fazla kişi yaralanmıştır (Murzakulova, 2024). Eğitim amaçlı gelen göçmenler dahi bölgedeki halkın tepkisine neden olmakta ve birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Özetle Orta Asya ağırlıklı olarak göç veren ülke konumunda olsa da toplumsal sebeplerin yanında ekonomik ve eğitim gibi belli hususlar nedeniyle de topraklarında göçmen nüfusu barındırmaktadır. Bu gibi faaliyetler dolayısıyla göçmenlerin sayısındaki artış, bölge halkını tedirgin etmekte ve saldırgan birtakım davranışlara neden olarak iç güvenliği tehdit etmektedir. Bütün bunların yanı sıra göçmenlerin varlığı bölgede etnik milliyetçiliğin yükselişine neden olmaktadır. Bu hususta bölge ülkelerinin liderleri birtakım düzenlemelerle esnekleştirdikleri göçmenlerin haklarını daha katı kurullarla düzenleme yoluna gitmeleri etnik çatışmaların önünün alınması için elzem bir adım olabilir.

3.3. Ekonomik Boyutu

Göç unsurunun hem göç veren hem de alan ülke üzerinde birtakım etkileri olduğu açıktır. Moody'nin ifadesiyle temel anlamda göç alan ülkelerdeki yerli halkın ücretlerinde ve istihdam

oranlarında düşüşe ve göçmenlerden vergi almada zorluklara neden olduğu bilinmektedir. Öte yandan, göç faaliyeti, göç alan ülke için ekonomik büyüme anlamına gelirken göç veren ülke için gelir kaynağı olarak da görülmektedir (2006, s. 2). Sürecin çeşitli yönlerini ele alan çok sayıda teorik modelde vasıflı işçi göçü baz alındığında büyüme söz konusuysen göç veren ülke için beyin göçü durumunu da ortaya çıkarmaktadır. Farklı ülkeler için yapılan incelemelerde ekonomik büyüme örneklerini görmek mümkündür. Örneğin Drinkwater vd, Avrupa Birliği içindeki Doğu'dan Batı'ya olan vasıflı işçi göçünün büyümeyi olumlu etkilerken, kısıtlayıcı bir göç politikasının bölgenin genel büyümesini durdurabileceğini öne sürmektedirler (2002, s. 39).

Orta Asya örneğinde ise göç veren ülkeler ağırlıklı olduğu için ekonomik büyüme etkisinden söz etmek yerinde olmayacaktır. Rusya ve Kazakistan'ın göç çekme faktörlerine, diğer ülkelerin ise itme faktörlerine sahip olduğu belirtilebilir (Di Bartolomeo vd, 2014, s. 12). 2000'li yılların ortalarına kadar diğer Orta Asya ülkeleri gibi net göç veren bir ülke konumunda olan Kazakistan (Marat, 2009, s. 25), ülke yönetiminin yaptığı düzenlemeler ile göçmenlere çeşitli avantajlar sunarak göç alan bir ülke konumuna gelmiştir (Kabar, 2018). Fakat Tacikistan örneğinde ise bölgesel eşitsizliklerin yol açtığı gerilimler ekonominin çöküşü ile sonuçlanmış ve ülke 1997 yılına kadar iç savaş ile mücadele etmiştir. Savaşın 50.000 ile 100.000 arasında ölüme 500.000 ile 1.000.000 arası insanın da komşu ülkelere göç etmesine neden olduğu bilinmektedir (Köksal, 2020, s. 44).

Göç dinamikleri uluslararası işgücü hareketlerinde göç veren ve alan ülkeler için birtakım etkiler ortaya koymaktadır. Örneğin, Tacikistan ve Özbekistan gibi diğer ülke ekonomilerinde, Rusya'da çalışan işçilerin gönderdiği dövizler önemli yer tutmaktadır. 2022 yılında 16,7 milyar dolar döviz geliri elde eden Özbekistan'a ek olarak Tacikistan ve Kırgızistan GSYH'lerinin büyük bir kısmı bu gelire dayanmaktadır (IOM, 2024e, s. 76). Bu hususta önemli bir nokta dikkat çekmektedir. Görüleceği üzere eski SSCB coğrafyasında yapılan sosyo-politik ve ekonomi araştırmaları bu devletlerin Rusya'da istihdam edilmek için altyapı sağladığını ve bunun gelecekte de devam edeceğini göstermektedir (Asker, 2021, s. 70). Bu bağlamda, göçün ekonomik etkilerinin sadece göç alan ülkeler için değil, aynı zamanda göç veren ülkeler için de derin ve uzun vadeli sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Orta Asya'da göç konusunda kültür, tarih, dil, sosyal yapı, coğrafya, politika ve ekonomik faktörler birbirleri ile iç içe geçmiş konumdadır. Bölgenin konumu ve tarihi göz önüne alındığında olumlu etkilerden ziyade olumsuz etkilerin çokluğundan bahsetmek daha doğru olacaktır. Göç, özellikle ekonomik belirsizlikler, sosyal huzursuzluklar ve politik istikrarsızlıklar gibi olumsuz etkilerin ortaya çıkmasında belirleyici rol oynamaktadır. Bu faktörler, bölgedeki demografik yapıyı ve toplumsal dengeleri sarsarak, uzun vadede sosyal ve ekonomik kalkınmayı zorlaştırmaktadır.

Bu sorunların başında coğrafi konumundan dolayı en büyük tehdit unsurlarından biri olan uyuşturucu ticareti gelmektedir. SSCB'nin yıkılması ile sınırlardaki geçirgenlik artmış ve bu sınırlar boyunca hem insanların hem de malların hareketi kolaylaşmıştır. Sınır ötesi bağlantıların fazlaşması, uyuşturucu kaçakçılarının bölgede ve bölge ötesinde üreticilere ve tüketicilere daha kolay ulaşmasını mümkün kılmıştır. Bu temaslar, Orta Asya üzerinden uyuşturucu kaçakçılığının gelişmesi için önemli bir faktör olmuştur. (Azizi, 2018, s. 43). Bölge ülkeleri uyuşturucunun ana üretim noktası olmasa da Afganistan'dan Rusya ve Avrupa'ya giden en önemli transit rota konumundadır (Jackson, 2006, s. 304). Dolayısıyla Afganistan'daki iç kriz ve hükümetin uyuşturucu üretimini kontrol edememesi ve diğer Orta Asya devletlerindeki sınır kontrolüyle ilgili sorunlar, Orta Asya'yı uyuşturucunun Batı'ya taşınması için kolay bir transit ülke haline getirmiştir (Azizi, 2018, s. 43). Görüldüğü üzere bölgenin ekonomik ve siyasi açıdan istikrarsızlığı ve uyuşturucu kaçakçılığı birbirini güçlü bir şekilde etkilemektedir. Sıkı düzenlemeler

uygulanmadığı sürece geçirgen sınırlar nedeniyle Orta Asya uyuşturucu taşımacılığının ana geçiş merkezi olmaya devam edecektir.

Genel olarak sosyo-politik istikrarsızlık, savaşlar, silahlı çatışmalar, iç siyasi çekişmeler, terörist grupların ve dini aşırılık yanlılarının artan faaliyetleri gibi etkenler göç nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eshamanova'nın ifadesiyle bu etkenler Kazakistan'ın, sosyo-politik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ülkelerden BDT ve AB ülkelerine yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve silah kaçakçılığı için bir "geçiş koridoru" olarak kullanılmasına yol açmıştır (2008, s. 81). Geçiş koridoru olarak kullanılan Kazakistan göç alan hedef ülke olduğu için de bu anlamda diğer Orta Asya ülkelerinden ayrılmaktadır.

Uyuşturucu kaçakçılığına ilaveten, Orta Asya'da insan kaçakçılığının iki türü görülmektedir: insanları zorla çalıştırma, kadın ve çocukları fuhuşa zorlama (Dost, 2017). Kendi ülkelerindeki ekonomik zorluklar ve daha iyi standartlara erişme arzusu insanları göç etmeye zorlamakta ve özellikle eğitim almamış gruplar göçün sonuçları hususunda oldukça kırılabilir bir yapıya sahip olmaktadır. Örneğin, Orta Asyalı erkekler, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde inşaat, petrol endüstrisi, tarım, ticaret ve gıda sektörlerinde çalışmaya itilmekte (Posol'stvo SSHA v O'zbekistone, 2016) ve bu bağlamda köleleştirilmektedirler. Bu endişe verici durum Orta Asya'daki göç olgusunun daha derinlemesine anlaşılması gereken bir mesele olarak öne çıkmaktadır.

Diğer taraftan sadece erkekler değil kadınlar da zorla çalıştırma konusunda oldukça savunmasız durumdadır. Eğitimsiz, yoksul, işsiz kadınlar insan kaçakçılığına kolayca dahil olabilmektedirler.

Dost'un ifadesiyle kadınların cinsel olarak istismar edilmesi ise yaygın olarak görülmektedir. Özbekistanlı kadın ve çocukların Orta Doğu, Avrasya ve Asya'da fuhuşa zorlandığı belirtilmektedir (Dost, 2017). Kırsal alanlardan kentsel bölgelere göç eden kadınlar yasadışı ticaretin bir parçası haline gelebilmektedir ve aynı durum yurtdışına göç ettiklerinde de geçerlidir (Mohapatra, 2013, s. 148). Jackson da Orta Asya'daki insanların fuhuş veya cinsel sömürü için kadın veya çocuk kaçakçılığı yapmanın çok yaygın yöntemler olduğunu iddia etmektedir (2006, s. 302). Dolayısıyla ülkelerinde veya memleketlerindeki istikrarsız ekonomik ve siyasi duruma bağlı olarak göçmenler, işverenler tarafından sunulan şartlara maruz kalabilmektedirler. Kazakistan insan kaçakçılığı noktasında coğrafi konumu itibarıyla bu duruma eşsiz bir örnektir. Khamzin vd. göre, küresel açıdan bakıldığında mağdur insanların ülkesi olan Kazakistan bölgesel anlamda ise işgücü fırsatlarının etkisi ile hedef ülke konumundadır. Bunun yanında ülke içindeki farklı sosyo-ekonomik bölgelerden büyük şehirlere veya endüstriyel şehirlere yapılan insan ticareti de işgücü sömürüsünün bir başka boyutudur (2022, s. 47). Kısaca ifade etmek gerekirse temel motivasyonu ekonomik sebepler olan göçmenler yukarıda bahsedilen olumsuz sonuçlara maruz kalabilmektedirler. Bu durum hem bireysel anlamda göçe tabi olan kişiler için büyük travmalar yaratmakta hem de göç alan ülke için güvenlik sorunları meydana getirmekte ve toplum yapısını bozmaktadır.

3.4. Radikal Grupların Etkisi

Göçün ortaya çıkardığı önemli sorunlardan bir diğeri ise radikal grupların etkisidir. Bu etki SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte Orta Asya'da kendini göstermeye başlamıştır. Buradaki en önemli nokta Orta Asya ülkelerinin Afganistan ve Pakistan'a komşu olmalarıdır (Karosanidze, 2019, s. 1). Aynı şekilde İran da ideolojik ve radikal tutumları sebebiyle bölge devletleri için bir tehdit olarak görülmüştür (Şeker, 2022, s. 241). Radikal unsurların etkisi, komşu ülkelerle ilişkileri daha karmaşık hale getirirken, sınır güvenliği konusundaki kaygıları da artırmaktadır.

Bağımsızlıklarını kazanan ülkelerde İslam inancı yeniden canlanmış, ancak bu süreçte yaygın olmasa da radikal ve militan anlayışlar da ortaya çıkmıştır. Özellikle El-Kaide olmak üzere Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH), Doğu Türkistan İslami Hareketi gibi örgütlerin barınma ve eğitim imkânı bulduğu Afganistan, komşu ülkeler için ciddi güvenlik kaygılarını beraberinde getirmiştir (Kaya ve Bayar, 2022, s. 155). Örneğin, Taliban ÖİH aracılığıyla Özbekistan'da bir direnişi yönlendirme fırsatı bulmuştur. Özbekistan yönetimini tehdit eden bu örgüt yıllarca terör saldırıları düzenlemiş ve dindar kesimlerden militan devşirmiştir (Avcı, 2024, s. 531). Bu gruplara tüm etnik kökenlerden katılanlar olsa da radikal İslam özellikle güney Kırgızistan ve Kazakistan'daki etnik Özbekler ile Tacikistan'daki Özbekler ve Özbekistan'daki Tacikler arasında etkili olmuştur (Omelicheva, 2010, s. 179).

Göç veren Orta Asya ülke vatandaşlarının radikal grupların etkisine maruz kalması kaçınılmazdır. Dolayısıyla Nasritdinov'a göre işçi göçmenler radikalleşmeye karşı korumasızdır (t.y., s. 2). Göçmenler ailelerinden uzakta olmalarından dolayı aşırı dini grupların ilgi alanına girmektedir (Mohapatra, 2013, s. 146). Bu radikal gruplar farklı türde araçlar kullanarak göçmenlerin ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Bu tür radikal gruplar genellikle terörist grupların bir parçasıdır. Dolayısıyla bu savunmasız göçmenler bilinçli olarak veya bilinçsizce terörün bir parçası haline gelmektedir. Bu tür grupların faaliyetleri göz önüne alındığında savunmasız göçmenlerin yalnızca bir ülke için değil aynı zamanda bölge istikrarı için de büyük tehlike oluşturduğu anlaşılabacaktır. Örneğin, Orta Asyalı teröristlerin 2017'de New York, St. Petersburg, İstanbul ve Stockholm'de saldırılar düzenlediğini bilinmektedir (Lemon, 2018). Orta Asya sınırlarının ötesinde olan bu duruma başka bir örnek ise Suriye çatışması için Orta Asya'dan asker devşirilmesidir (Tucker, 2015, s. 11). Ekonomik nedenlerle Suriye'de savaşmayı tercih eden bu göçmenlerden örneğin 158 tane Kazakistan vatandaşının İslam Devleti'ne katıldığı bilinmektedir (Sakiev, 2020, s. 188). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere göç olgusunun uluslararası bir sorun haline geldiği açıktır. Bu durum, Orta Asya'nın güvenlik dinamiklerini zorlaştırmakta ve temelde bölgesel iş birliğini gerektiren karmaşık bir tehdit ortamı yaratmaktadır. Ayrıca, radikal grupların etkisinin sadece askeri güvenlik değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik istikrar üzerinde de derin etkileri bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Göç olgusunun olumlu birtakım sonuçları yanında olumsuz ve ciddi sorunlar yaratacak birçok neticesi mevcuttur. Ana motivasyonlardan biri olan ekonomik sebepler dolayısıyla meydana gelen göç faaliyeti sosyal, ekonomik, toplumsal birçok hususu etkilemektedir. Orta Asya coğrafyası da göçün doğurduğu sonuçları en yoğun yaşayan bölgeler arasındadır. Stratejik öneme sahip Orta Asya'nın coğrafi konumu ve dağlık topografyası çeşitli güvenlik sorunlarına açık bir bölge olarak kabul edilmektedir. Bu coğrafi konum, bölgedeki temel sorunların küresel düzeyde yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Bölgedeki ülkelerin istikrarsız ekonomik ve siyasi koşulları vatandaşlarını yasal veya yasa dışı yollardan diğer ülkelere göç etmeye zorlayarak uluslararası göçe sebebiyet vermektedir. Orta Asyalı göçmenler, göç ettikleri toplumlarda sosyal ve kültürel entegrasyon süreçleri, dil bariyerleri, kültürel uyumsuzluklar ve toplumsal kabul gibi hususlarda birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Göçmenlerin ekonomik katkıları yanında, yerel halkla yaşadıkları sosyal uyum sorunları göç olgusunu problem kaynağına çevirmektedir. Göçmenlerin yaşadığı problemler göç ettikleri ülkelerdeki vatandaşlar için de huzursuzluk kaynağı olabilmektedir.

Düzenli göçmenlerin sebep olduğu problemler genel anlamda göç alan ülkenin sınırları içindeki problemler olarak görülebilirken düzensiz göçün sebep olduğu sıkıntılar hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Geçirgen sınırlar, yasa dışı göç hareketleri ve sınır anlaşmazlıkları, bölgedeki güvenlik sorunlarını artıran faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Birbirinin sınır komşusu olan bölge devletlerinin buldukları coğrafi konum itibarıyla belli noktalarda sınır kontrollerinin zorlaştığı gözlemlenmektedir. Bu hususun da göçün ve göç kaynaklı yasadışı durumların hızlı bir şekilde bölgeler arasında kolaylıkla hareket edebilmesine sebep olduğu söylenebilir. Bu, sadece bölge için problem yaratmamakta aynı zamanda birçok ülke için de sorun kaynağı olmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, Orta Asya devletlerinin ulusal güvenliklerinin birbirlerine güçlü bir şekilde bağlı olduğunu savunmaktadır. Göçün meydana getirdiği mevcut sorunları ülkelerin bireysel olarak ele alıp çözüme kavuşturması pek mümkün görünmemektedir. Coğrafi olarak birbirine komşu Orta Asya ülkeleri ortak tehdit algısından ötürü birbirleriyle ilişki içinde bulunmakta ve bu tehditler bölge ülkelerini rahatsız etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, bölgede BGK'nin oluşturulması hususunda uygun ortamın meydana geldiği söylenebilir. Bu araştırmayla, göç olgusunun doğurduğu güvenlik zafiyetinin ülkeleri iş birliği konusunda motive edebilecek düzeyde olduğu ve göç olgusunun bu bölgede güvenleştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Bölge devletlerinin aralarındaki çeşitli problemler son yıllarda iş birliği politikalarıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada bölgede bulunan devletler arasında iş birliğini engelleyecek elzem problemlerin olmadığı savunulmaktadır. Bu durum da BGK'nin oluşumuna kapı aralamaktadır.

Devletlerin iş birliği noktasında ele alınabilecek bazı temel başlıklar şu şekilde sıralanabilir: bölgesel iş birliği ve koordinasyon, sosyal entegrasyon politikaları, güvenlik ve sınır yönetimi, etnik çeşitliliğin yönetimi, ekonomik kalkınma ve istihdam. Genel bir ifadeyle Orta Asya ülkeleri arasında göç politikaları için ortak stratejilerin geliştirilmesi, göçmenlerin yerel topluluklarla uyumlarının sağlanması, sınır teknolojilerine ağırlık verilmesi ve istihdam olanaklarının geliştirilerek ekonomik kalkınmaya önem verilmesi problemlerin çözümünde atılacak önemli adımlar olabilir. Bu öneriler, Orta Asya'da göç hareketleri dolayısıyla BGK'nin oluşturulmasına ortam hazırlayabilir ve göç olgusunun sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine ve bölgesel istikrarın sağlanmasına yönelik stratejik adımlar olarak değerlendirilebilir

KAYNAKÇA

- Abashin, S. (2014). Migration from Central Asia to Russia in the new model of world order. *Russian Politics & Law*, 52(6), 8-23.
- Abazov, R. (1999). Economic migration in post-Soviet Central Asia: The case of Kyrgyzstan. *Post-Communist Economies*, 11(2), 237-252.
- Akıncı, A. (2023). Türkmenistan'da siyaset ve Türkmen milli kimliğinin inşası. *Yeni Türkiye*, 196-210.
- Akkaya, C. (2020). Orta Asya bir "Bölgesel Güvenlik Kompleksi" olarak tanımlanabilir mi? Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 173-188.
- Asker, A. (2021). Bağımsız Kırgızistan'ın realitesi: İş gücü göçü. Burulkan Abdibaitova Pala (Ed.) *Bağımsızlığının 30. yılında Kırgız Cumhuriyeti: Dış politika ve uluslararası ilişkiler*, (63-84). Ankara: Astana Yayınları.
- Avcı, E. (2024). İslam'ın Özbek kimliği üzerinde etkisi. *Tesam Akademi Dergisi*, 11(2), 517- 555. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1522297>
- Aybashov, K. (2024). Mnogikh privezli obmannym putem. smozhet li kyrgyzstan protivostoyat' nelegal'noy migratsii?. <https://rus.azattyk.org/a/32937697.html>

- Azattyk. (2024). Kyrgystanda 60 minge jakyn çet eldik student bilim alat. *Azattyk Unalgysy* <https://www.azattyk.org/a/32955040.html>
- Azizi, H. (2018). Analysing the impacts of drug trafficking on human security in Central Asia. *Strategic Analysis*, 42(1), 42–47. <https://doi.org/10.1080/09700161.2017.1420534>
- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), s. 135-152.
- Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of International Studies*, 5-26. doi:10.1017/S0260210597000053
- Baran, T., & Macar, E. (2017). Değişen güvenlik yaklaşımları örneğinde Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenli yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), s. 251-259.
- Birdişli, F. (2017). Orta Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi bağlamında Kırgızistan-Özbekistan ihtilafı. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 123-143.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2023). Milliyetçilik-göç ilişkisi üzerine teorik bir perspektif. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), 44-65. doi:10.17153/oguiibf.1189787
- Buzan, B. & Waever, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. New York: Cambridge University Press.
- Buzan, B. (1983). *People states and fear the national security problem in international relations*. Sussex: The Harvester Press Group.
- Buzan, B. (2016). *People, States & Fair: An agenda for international security studies in the post-cold war era*. UK: ECPR Press.
- Di Bartolomeo, A., Makaryan, S., & Weinar, A. (2014). Regional migration report: Russia and Central Asia, *European University Institute*. 1-73.
- Dost, Z. (2017). Fighting human trafficking in Central Asia: Problems and challenges. *Central Asia Bureau for Analytical Reporting*. Retrieved from <https://cabar.asia/en/zaynab-dost-fighting-human-trafficking-in-central-asia-problems-and-challenges-2>
- Drinkwater, S. J., Levine, P., Lotti, E., & Pearlman, J. (2002). The economic impact of migration: A survey. *Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv*. Retrieved from <https://repec.som.surrey.ac.uk/2003/DP01-03.pdf>
- Dunay, P. (t.y.). China's influence in Central Asia implications for the Euro-Atlantic World. *Marshallcenter*. Retrieved from https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2020-10/pC_V10N3_en-6_Dunay.pdf
- Eshamanova, E. (2008). Kazakhstan i Rossiya v reshenii problem trudovoy migratsii iz stran Tsentral'noy Azii, *Evro-Aziya*, 4, 83–97.
- EU Reporter Correspondent (2024). The impact of mass Russian migration on ethnic tensions in Kyrgyzstan. *Eureporter*. Retrieved from <https://www.eureporter.co/world/kyrgyzstan/2024/05/05/the-impact-of-mass-russian-migration-on-ethnic-tensions-in-kyrgyzstan/>
- Fryer, P., Nasritdinov, E. & Satybaldieva, E. (2014). Moving toward the brink? Migration in the Kyrgyz Republic. *Central Asian Affairs* 1, 171-198.

- Garibov, A. (2018). Contemporary Chinese Labor Migration and Its Public Perception in Kazakhstan and Kyrgyzstan. In M. Laruelle (Ed.) *China's belt and road initiative and its impact in Central Asia*, (143-152). Retrieved from https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2018/01/OBOR_CAP_2018.pdf
- Golunov, S. (2007). Ethnic migration: A challenge to Russian border security?. *Ponars Policy Memo No 432*. Retrieved from https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/pm_0432.pdf
- Gürbüz, Y. E. (2006). Kazak ve Özbek halklarının tarihi. Y. Demirağ & C. Karadeli (Ed.), *Geçmişten günümüze değişen Orta Asya ve Kafkasya*, (17-48). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Ilmbetova, A. A. (2021). Adaptatsiya i integratsiya migrantov: Usloviya, tseli, podkhody. *Vestnik Instituta Ekonomiki Rossiyskoy Akademii Nauk*, 2, 144-155.
- IOM. (2022). *World migration report 2022*. Retrieved from <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- IOM. (2024a). *Kazakhstan Migration Situation Report: January-March 2024*. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/kazakhstan-migration-situation-report-6-january-march-2024>
- IOM. (2024b). *Uzbekistan Migration Situation Report: January-March 2024*. Retrieved from https://dtm-iom-int.translate.google.com/reports/uzbekistan-migration-situation-report-quarterly-compilation-jan-mar-2024?x_tr_sl=en&x_tr_tl=tr&x_tr_hl=tr&x_tr_pto=sc
- IOM. (2024c). *Migration Data Gap Analysis*. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/kyrgyzstan-migration-data-gaps-analysis-january-2024>
- IOM. (2024d). *Tajikistan: Migration Situation Report (January-June 2024)*. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/tajikistan-migration-situation-report-2-january-june-2024>
- IOM. (2024e). *World migration report 2024*. Retrieved from <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>
- Jackson, N. J. (2006). International organizations, security dichotomies and the trafficking of persons and narcotics in Post-Soviet Central Asia: A critique of the securitization framework. *SAGE Journals*. 37(3), 299-317. <https://doi.org/10.1177/0967010606069062>
- KABAR Krgyz National News Agency (2018). Kazakhstan is Central Asia's migration outlier. *KABAR*. Retrieved from <http://en.kabar.kg/news/perspectives-kazakhstan-is-central-asias-migration-outlier/>
- Kamalova, Z. (2022). Özbekistan'ın gelişim tarihi: Yeni Özbekistan ulus ve devlet milli kimlik. *Yeni Türkiye* (125), 23-32.
- Karosanidze, T. (2019). "Islamic State" and Islamic Radicalization Threat in Post-Soviet Central Asia. *Free University Journal of Asian Studies*, (1).
- Kaya, R. (2019). Orta Asya 'Bölgesel Güvenlik Kompleksi' ve Şangay İşbirliği Örgütü. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7. doi:10.14782/ipsus.594452
- Kaya, R., & Bayar, E. (2022). Afganistan'da Taliban iktidarı sonrası Orta Asya bölgesel güvenliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 147-180. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1112793>

- Kesici, Ö. (2011). The Dilemma in the Nation-Building Process: The Kazakh or Kazakhstani Nation? *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 10(1), 31-58.
<http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/IEMIE/2011/Kesici.pdf>
- Khamzin, A., Buribayev, Y., & Sartayeva, K. (2022). Prevention of human trafficking crime: A view from Kazakhstan and Central Asian Countries. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 17(1), 34-53.
- Köksal, P. (2020). Orta Asya'da tarihsel kimlikler ve çatışma. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (21), 21-52.
- Küçükkuru, E. (2021). Orta Asya devletlerindeki göç hareketlerinin ekonomik ve politik perspektiften incelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 12(2), 283-301.
doi:10.54688/ayd.932084
- Lemon, E. (2018). Assessing the terrorist threat in and from Central Asia. *Voice on Central Asia*.
<https://voicesoncentralasia.org/assessing-the-terrorist-threat-in-and-from-central-asia/>
- Marat, E. (2009). Labor migration in Central Asia: Implications of the global economic crisis. *Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program*.
https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2009_05_SRP_Marat_Labor-Migration.pdf
- Mohapatra, N. K. (2013). Migration and its impact on security of Central Asia. *India Quarterly*, 69(2), 133-157.
- Moody, C. (2006). Migration and economic growth: A 21st century perspective *New Zealand Treasury Working Paper*. Retrieved from [Migration and Economic Growth: a 21st Century Perspective \(econstor.eu\)](https://www.econstor.eu/urn:nbn:de:hbz:5:1-63887-p0083-7)
- Murzakulova, A. (2024). Anti-migrant protests expose problems in Kyrgyzstan's evolving migration landscape. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2024/05/anti-migrant-protests-expose-problems-in-kyrgyzstans-evolving-migration-landscape/#:~:text=On%20the%20night%20of%20May,%2C%20and%20Egypt%2C%20sustained%20injuries.>
- Nasritdinov, E. (n.d.). Vulnerability of labor migrants from Kyrgyzstan to engagement with violent extremist groups in Russian Federation. *United Nation Development Program*.
- Omelicheva, M. Y. (2010). The ethnic dimension of religious extremism and terrorism in Central Asia. *International Political Science Review*, 31(2), 167-186.
- Pantucci, R. (2016). China's place in Central Asia. *Eurasianet*. <https://eurasianet.org/chinas-place-central-asia>
- Posol'stvo SSHA v O'zbekistone (2016). Doklad o Torgovle Lyud'mi za 2016 god: O'zbekiston. *Posol'stvo SSHA v O'zbekistone* <https://uz.usembassy.gov/ru/our-relationship-ru/official-reports-ru/2016-trafficking-persons-report-uzbekistan-ru/>
- Rigiderakhshan, M. (2022). Tacikistan'da ulusal kimlik inşa süreci. *Asya Studies* (22), 257-264.
doi:<https://doi.org/10.31455/asya.1154907>
- Rubl, B. (2012). Gorodskoe mnogoobrazie v epokhu masshtabnykh migratsiy. V Ekaterina Alekseeva (Red.), *Vestnik Instituta Kennana v Rossii* (s. 36-44.). Moskva: ROO.

- Sahadeo, J. (2024). Russian "Relokanty" in the Caucasus and Central Asia: Cooperation and tensions between states and societies. *Prague Process*. Retrieved from <https://www.pragueprocess.eu/en/news-events/news/812-russian-relokanty-in-the-caucasus-and-central-asia-cooperation-and-tensions-between-states-and-societies>
- Sakiev, A. (2020). Guest warriors: The phenomenon of post-Soviet fighters in the Syrian conflict. *Journal of Eurasian Studies*, 11(2), 188- 200. <https://doi.org/10.1177/1879366520947105>
- Sergievsckaya, N. (2021). Migration of people: pros and cons. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/678/1/012016/pdf>
- Şeker, Ş. (2022). Pragmatizm ve yaptırım kısılcacında İran'ın Orta Asya politikası. *Asya Studies*, 6(19), 229-244.
- Tucker, N. (2015). Central Asian involvement in the conflict in Syria and Iraq. *USAID*. Erişim Tarihi: https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_Booklet_3.pdf
- Ullman, R. H. (1983). Redefining security. *International Security*, 8(1), 129-153.
- Üste, A. N. & Aydın, U. (2022). Güney Kafkaslarda Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi bağlamında Zengezur Koridoru'nun önemi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (Özel Sayı), 261-274. doi:10.18026/cbayarsos.1120774
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), s. 481-502. doi:DOI:10.2307/2145138
- Yugay, Yu. V. (2022). Trudovaya migratsiya iz stran Tsentral'noy Azii v Rossiyu. V *Postsovetskie issledovaniya*, (s. 206–219). Moskva.
- Yüce, M. (2006). Kırgız Türklerinin ulusal kimlik politikası. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 9, 1-12.